

U272(06)

303.64

<https://doi.org/10.53745/ro.1.1.2>

Primljeno: 15. 7. 2025.

Prihvaćeno: 12. 8. 2025.

Pregledni rad

Ishodišta identiteta vjeronauka u crkvenim dokumentima

Origini dell'identità dell'educazione religiosa nei documenti ecclesiastici

Denis Barić

Sažetak

Članak se, uz uvod i zaključak, sastoji od triju dijelova. U prvome se dijelu elaborira pitanje identiteta kao stvarnosti koju je nemoguće potpunoma odrediti, definirati ili pak drugomu predstaviti, što ukazuje na njegovu odrednicu oblikovanja tijekom vremena te na postojanje različitih vrsta identiteta i na niz čimbenika koji ga u pokušaju određenja nastoje približiti u njegovu razumijevanju. U drugome se dijelu progovara o jednom obliku odgoja, odnosno poučavanja u vjeri – vjeronauku u školi – koji u određenosti prema Crkvi i društvu ima specifično poslanje, između ostaloga, pridonijeti cjelovitosti odgoja i obrazovanja učenika u suvremenoj školi. U posljednjem, trećem poglavlju, autor se usredotočuje ponajprije na odabrane crkvene dokumente sveopće Crkve koji predstavljaju ishodišta za razumijevanje identiteta vjeronauka u školi te potom na pojedine dokumente krajevine Crkve u Hrvatskoj koji su u službi pravnih i sadržajnih ishodišta za razumijevanje vjeronauka u školi u hrvatskom kontekstu.

Ključne riječi: identitet, vjeronauk u školi, crkveni dokumenti, škola, društvo

Riassunto

L'articolo, oltre all'Introduzione e alla Conclusione, è composto da tre parti. Nella prima parte viene elaborata la questione dell'identità come una realtà impossibile da definire completamente, da determinare o da rappresentare esternamente, il che indica il suo carattere mutevole nel tempo, l'esistenza di diversi tipi di identità e una serie di fattori che, nel tentativo di definirla, cercano di avvicinarsi alla sua comprensione. La seconda parte prende in esame una forma di educazione/

insegnamento nella fede – l'insegnamento della religione a scuola – che, nella sua determinazione nei confronti della Chiesa e della società, ha una missione specifica: contribuire, tra l'altro, alla completezza dell'educazione e della formazione degli studenti nella scuola contemporanea. Nell'ultima, terza parte, l'autore si concentra anzitutto su alcuni documenti della Chiesa universale, che rappresentano i punti di partenza per comprendere l'identità dell'insegnamento della religione a scuola, e successivamente su singoli documenti della Chiesa locale in Croazia, che servono da fondamento giuridico e contenutistico per la comprensione dell'insegnamento della religione a scuola nel contesto croato.

Parole chiavi: identità, insegnamento della religione a scuola, documenti ecclesiastici, scuola, società

Uvod

Poučavanje u vjeri u temeljima je Crkve. Kristov poziv: »Podite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam vam zapovjedio!« (Mt 28,19-20a) programatski usmjerava Crkvu rođenu na Križu (KKC 766) i očitovanu na dan Pedesetnice (KKC 767) da, nasljeđujući primjer Isusa Krista i opslužujući njegove zapovijedi, primi poslanje da svim pucima naviješta Božje kraljevstvo na zemlji (KKC 768). Stoga je vršenje poslanja naviještanja, odnosno poučavanja u vjeri, temeljno poslanje Crkve u kojem sudjeluje sav Božji narod, svi vjernici koji, svjesni svoje odgovornosti, ojačani i ohrabreni svojim darovima i talentima, preuzimaju svoj udio u tom poslanju Crkve (AG 35).

Tijekom povijesti Crkve možemo pratiti razvoj poslanja koje Isus daje apostolima, šaljući ih u svijet te posljedično tomu upućeni su na razvoj poučavanja u vjeri. Nedvojbeno je da je Crkva rasla i očitovala se svijetu upravo po zauzetosti naroda Božjega u poslanju naviještanja. Tražeći načine naviještanja – od propovijedanja, kateheze, svjedočanstva života te naviještanja posredstvom suvremenih medija, pa sve do mjesta naviještanja – obitelj, škola, župna zajednica, Crkva očituje svoju brigu da, kao nastaviteljica poslanja Isusa Učitelja u svijetu, potaknuta Duhom, čovjeka dovede u zajednicu, u bliskost s Isusom Kristom (ODK 80).

U ovome se radu usredotočujemo na specifičan način poučavanja u vjeri – vjeronauk, koji ima svoje identitetsko definirano mjesto – školu, te vidjeti ishodišta koja nam daju crkveni dokumenti u odnosu na navedeni oblik navještaja vjere u današnjem vremenu. U tom smislu u prvome poglavlju ukazujemo na danas sveprisutno pitanje identiteta koje otvara

put prema razumijevanju svekolike stvarnosti, pa tako i vjeronauka u školi, koji za razliku od ostalih oblika odgoja u vjeri ima svoje specifičnosti o kojima progovaramo u drugome poglavlju. Naposljetku, u trećem poglavlju pozornost usmjeravamo prema recentnim dokumentima crkvenoga učiteljstva univerzalne Crkve i mjesne Crkve u Hrvatskoj koji daju najvažnija usmjerenja za vjeronauk u školi i predstavljaju ishodišta za razumijevanje, planiranje i zaživljenost navedenoga oblika odgoja u vjeri u Crkvi i u društvu. Pritom polazimo od činjenice da je vjeronauk u školi u hrvatskom društveno-religijskom kontekstu identitetski obilježen smjernicama crkvenih dokumenata univerzalne Crkve, uz određene prilagodbe s obzirom na specifičnost konteksta, što biva razvidno u smjernicama crkvenih dokumenata na partikularnoj razini.

1. Identitet – polazište za razumijevanje stvarnosti

Redovito se pri govoru o identitetu usredotočujemo na čovjeka, na njegov osobni razvoj, vlastitost, neponovljivost i na njegovu suodnosnost s drugima. Pritom identitet razumijevamo kao »ukupnost ili skupnost karakterističnih oznaka koje određenoj osobi i određenoj ljudskoj skupini omogućuju prepoznavanje u vlastitoj originalnosti, ali u isto vrijeme i mogućnost da ih drugi prepoznaju kao takve, tj. kao različite« (Vranješ 2011, 766). Ujedno na identitet utječu različite promjene, određuju ga različite okolnosti, čime ga je nemoguće potpunoma odrediti, definirati ili pak drugima predstaviti, što ukazuje na njegovu odrednicu oblikovanja tijekom vremena te na postojanje različitih vrsta identiteta i na niz čimbenika koji ga u pokušaju određenja nastoje približiti u njegovu razumijevanju. No, tomu nasuprot, pojam identiteta odnosi se i na određene pojave, stvarnosti i predmetnosti koje objedinjuju u sebi niz različitih karakteristika koje pridonose jednosti, vlastitosti u razumijevanju navedenih pojava i predmetnosti. Tako, primjerice, govoreći o identitetu katoličkoga vjeronauka, potrebno je imati na umu nekoliko pretpostavaka. Prva je ispravno razumijevanje odgoja u vjeri, potom poznavanje školskoga sustava te ciljeva odgoja i obrazovanja i, naposljetku, prepoznati ulogu religije u suvremenom društvu. Sve te odrednice preliminarno upućuju na identitetsko određenje vjeronauka koje, da bi bilo potpuno, valja uzeti u obzir jer svaka pa i najmanja manjkavost može nas lišiti razumijevanja identiteta katoličkoga vjeronauka.

No, kao što na predmet katoličkoga vjeronauka u određenju njegova identiteta utječe niz pojavnosti i okolnosti, tako i vjeronauk ima određene

nu suodnosnost prema drugima, tj. pridonosi njihovu identitetskom razumijevanju. Imajući pred sobom naslovnike vjeronauka – učenike, vjeronauk pridonosi razumijevanju i razvoju njihova religijskoga identiteta jer je čovjek religijsko biće, slijedom čega vjeronauk pridonosi i cjelovitu odgojnom djelovanju škole. Također, u odnosu prema društvu, jer je religija »bitno iskustvo svih ljudskih društava i stoga ne može biti potisnuta kao što je bila u ateističkim režimima, niti potpuno zanemarena kao što je u nekim sekularnim državama« (Yannoulatos 2001, 252), vjeronauk doprinosi razvoju društva, tim više što nastoji, između ostaloga, odgojiti odgovorne građane koji će pridonijeti razvoju društva poznavajući i poštujući identitet drugih pojedinaca i skupina, promičući istodobno međukulturalni dijalog i suradnju u suvremenome pluralističkom društvu i globaliziranome svijetu (Kurikulum 2019).

U toj suodnosnosti vjeronauka i identitetskih značajka osobâ, pojedinih sadržaja, pojavnosti, okolnosti i događaja, i *vice versa*, nazire se važnost pomnoga i odgovornoga pristupa u sagledavanju svih čimbenika koji pridonose izgradnji identiteta. Čovjek, vrijeme, društvo, kultura, religija samo su neki od esencijalnih konstrukata koji čine identitet promjenjivom kategorijom omogućujući samome identitetu da ne bude statičan, odnosno konačan, nego promjenjiv, oblikujući se stvarnostima koje ga okružuju (Cifrić i Nikodem 2006, 180). Zato će se i oblikovanje identiteta katoličkoga vjeronauka promatrati u odnosu prema navedenim datostima ne dodajući mu ništa što mu ne pripada, niti mu išta oduzimati od onoga što mu već nije dano. U tom smislu, itekako je važno razumijevanje identiteta vjeronauka, kako bismo mogli razumjeti odrednice koje za njegovu prisutnost i razvoj u Crkvi i u društvu ističu crkveni dokumenti.

2. Vjeronauk i škola – esencijalna upućenost prema cjelovitosti odgoja i obrazovanja

Postojanje vjeronauka u školi povijesna je datost koja danas, promatrana s odmakom, još više dobiva na važnosti zbog, primjerice, sudjelovanja vjeronauka u odgoju vrijednih kršćana, dobrih građana i društveno korisnih osoba (Hoško 1985, 132) te zbog njegova doprinosa opiranju različitim iskušenjima sekularizma pučkoga školstva (Biondić 1994, 18). I u suvremenom elaboriranju odgoja i obrazovanja, s posebnim naglaskom na religijsko obrazovanje, sve više svjedočimo da se o vjeronauku u školi pišu stručne studije, organiziraju okrugli stolovi, priređuju tematski razgovori, rasprave itd. s ciljem razumijevanja njegova identiteta i nje-

gova jasnog pozicioniranja u školi, u Crkvi i u društvu. To je pak ujedno i pokazatelj da vjeronauk nije neki usputni čimbenik u percepciji i recepciji društva, već etablirana stvarnost koja se postupno razvija i koja, na temelju bogate povijesne stvarnosti i nemjerljivoga doprinosa u razumijevanju Crkve, društva i kulture, omogućuje učenicima da u svjetlu katoličke vjere, argumentirano i kritičko promišljaju i stječu spoznaje o čovjeku i svijetu te razvijaju i izgrađuju vjerske stavove i vrijednote, etičko-moralnu svijest i savjest, moralna načela i vrijednosti kao što su sloboda, odgovornost, pravednost, solidarnost, poduzetnost, snošljivost i dijalog (Kurikulum 2019). Napose nakon demokratskih promjena krajem 20. stoljeća u mnogim se europskim zemljama ponovno razmatra uloga Crkve u društvu i njezin doprinos očuvanju tradicionalnih, društvenih i kulturnih vrednota, važnih za razvoj i napredak pojedinoga društva, pri čemu vjeronauk u školi postaje jedno novo sredstvo Crkve u ostvarenju svoga poslanja, što mu u skoro polustoljetnom bivšem sustavu nije bilo omogućeno (Hrvatska biskupska konferencija 1991, 1).

Etimološki gledano, vjeronauk podrazumijeva nauk u vjeri, odgoj i obrazovanje u vjeri, rast u vjeri, iako zbog specifičnog mjesta poučavanja, a to je škola, poprima i različite (ne)formalne nazive: religijska nastava, školsko poučavanje religije, vjerska pouka i slično. Ponajprije, to je pokazatelj da je katolički vjeronauk utemeljen na univerzalnom, odgojnom i kulturnom značenju religijske činjenice za osobu, kulturu i cijelo društvo (Hrvatska biskupska konferencija 2003, 2), ali i da je njegovo uvođenje u redoviti školski sustav utemeljeno na antropološko-pedagoškoj, teološko-eklezijalnoj, povijesno-društveno-kulturnoj i pravnoj razini (Hrvatska biskupska konferencija, 2009). U tom smislu, vjeronauk kao konfesionalni oblik religijske nastave, nastoji učenicima omogućiti »sustavno, postupno i što cjelovitije upoznavanje, produbljivanje i usvajanje kršćanskoga nauka i katoličke vjere radi ostvarivanja evandeoskog poziva na svetost i postignuća pune općeljudske, moralne i kršćanske zrelosti« (Kurikulum 2019).

Škola je kroz vjekove cjelovito prenosila i čuvala povijest kao integralni dio budućnosti te je ujedno nastojala pripremiti nove generacije za preuzimanje različitih uloga u društvu (Mandarić 2014, 188). S obzirom na to da izriječ 'pripremiti nove generacije' podrazumijeva određenu prilagodbu novom, odnosno potrebu da se udovolji različitim društvenim, kulturnim i profesionalnim zahtjevima (Razum 2007, 858), ne treba nas iznenaditi niz reformskih procesa kojima je podložna škola te posljedično tomu i kurikulumi nastavnih predmeta i programi temeljne i stručne formacije budućih nastavnika. Imajući u vidu da je cilj škole »osigurati su-

stavan način poučavanja učenika, poticati i unapređivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, moralni i duhovni razvoj, u skladu s njihovim sposobnostima i sklonostima» (Zakon 2024, čl. 4 st. 1 t. 1), škola promatra učenike u njihovu totalitetu, kojega je dio i religiozni (duhovni) razvoj, tražeći pritom mehanizme i načine posredstvom kojih će omogućiti učenicima potonji razvoj, ponajprije kroz predmet vjeronauka. Budući da vjeronauk u školi nije izoliran u poticanju i unapređivanju duhovnog razvoja učenika, već i drugi predmeti društveno-humanističkoga područja tomu pridonose, valja ukazati i na važnost unutarpredmetne i međupredmetne korelacije u vjeronauku, koja omogućuje učenicima »uključiti ih u aktivnosti u kojima se interdisciplinarno isprepliću sadržaji i metode rada te strategije učenja, što kod učenika potiče motiviranost i suradnju te pridonosi razvoju kritičkog i stvaralačkog mišljenja i, ne manje važno, dobro osmišljenim aktivnostima koje pridonose rasterećenju učenika« (Barudžija 2023, 124).

Škola se danas ne razumijeva samo kao mjesto prenošenja znanja nego, prije svega, mjesto susreta, zbog čega je i jedna od temeljnih zadaća odgoja i obrazovanja odgajati i promicati kulturu susreta. Da je škola toga svjesna i da o tome vodi računa, vidimo u još jednom cilju odgoja i obrazovanja suvremene škole, koji se iscrpljuje u osposobljavanju učenika da žive u multikulturalnom svijetu, da poštuju različitosti i budu tolerantni te da aktivno sudjeluju u demokratskom razvoju društva (Zakon 2024). Pridonoseći ciljevima odgoja i obrazovanja u školi, vjeronauk svojim kurikulumom, ali i u duhu evanđelja, osposobljava učenike za odgovoran, samostalan i zreo pristup te razvijanje sposobnosti odlučivanja i dijaloziranja s onima koji misle drukčije (Razum 2008, 268).

Recipročan odnos vjeronauka i škole te njihova međusobna upućenost i aktivno prožimanje u cilju dobra učenika, društva i Crkve, bit će trajno nadahnuće za pronalaženje novih načina kako odgovoriti na znakove vremena (GS 4) i kako omogućuje upoznavanje, stjecanje, čuvanje i razvijanje vlastita vjerskoga, kulturnoga i nacionalnoga identiteta te poznavanje i poštivanje identiteta drugih pojedinaca i skupina, promičući istodobno međukulturalni dijalog i suradnju u suvremenome pluralističkom društvu i globaliziranome svijetu (Kurikulum 2019). Tomu će zasigurno pridonijeti i jasnoća usmjerenjâ vjeronauka u školi, koje pronalazimo u crkvenim dokumentima, jer je školski vjeronauk »dar Crkvi [...], institucionalni zglob između Crkve i svijeta, između sekulariziranog svijeta i Crkve koja je u opasnosti da se zatvori sama u sebe i u svoj geto, ako se na otvori izazovima upravo tog i takvog svijeta« (Filipović 2004, 232).

3. Crkveni dokumenti o vjeronauku u školi

Iako vjeronauk u školi nije isključivo briga Crkve, već u njegovu identitetskom određenju, kurikulumskom planiranju i programiranju te u njegovoj percepciji i recepciji sudjeluju i ostali čimbenici, između ostalog, društvo, roditelji, župna zajednica itd., od velike je važnosti njegovo razumijevanje u krilu Crkve i njegovo usmjerenje *ad extra*. Imajući pred sobom zadaću vjeronauka u školi – uprisutnjenje evanđelja u sustavnome osobnom i kritičkome procesu usvajanja kulture te, posljedično tomu, osposobljavanje za odgovorno mišljenje i ponašanje u pogledu religije i vjere (Kurikulum 2019), od iznimne su važnosti u ostvarenju navedene zadaće polazište i cilj vjeronauka naznačeni u crkvenim dokumentima. Navedeni su dokumenti poticaj za razumijevanje vjeronauka u školi i za traženje načina i mogućnosti njegova uprisutnjenja u školi, ali i ohrabrenje svima koji su uključeni u taj istinski laboratorij kulture i čovječanstva u kojemu, otkrivanjem značajnoga doprinosa kršćanstva, čovjek može otkriti dobro i rasti u odgovornosti te crpiti iz darova prošlosti kako bi bolje razumjeli sadašnjost i svjesno se usredotočili prema budućnosti (Benedikt XVI. 2009).

1.1. Crkveni dokumenti na univerzalnoj razini

Drugi vatikanski koncil značio je prekretnicu u životu i djelovanju Crkve. Dok su prethodni koncili težili očuvanju pologa vjere, pridonoseći njegovu ispravnom shvaćanju i tumačenju, Drugi vatikanski koncil, zagledan u svijet kojega je dio i Crkva, nastoji upoznati i shvatiti svijet, te ljudska pitanja, traženja i potrebe u svijetu u kojem živimo istražiti i tumačiti u svjetlu evanđelja (Ančić 2007, 215). U tom su smislu nakon Drugoga vatikanskog koncila i pitanja vezana uz odgoj vjere, prenošenje vjere te pitanja povezana sa zadaćom odgoja u vjeri iznova pobudila interes u Crkvi, napose s obzirom na neke *nove areopage* odgoja u vjeri u suvremenom svijetu.

Deklaracija Drugoga vatikanskog koncila o kršćanskom odgoju naslovljena *Gravissimum educationis*, iako se izrijeком ne odnosi na vjeronauk u školi, daje značajan doprinos njegovu razumijevanju, slijedom čega predstavlja čvrst oslonac i za poimanje identiteta vjeronauka u suvremenome društveno-religijskom kontekstu. Naime, budući da je »svjesna veoma ozbiljne dužnosti da mora bdjeti nad moralnim i vjerskim odgojem sve svoje djece« (GE 7), Crkva traži osobe, načine i sredstva za prenošenje nauka vjere, vodeći računa o okolnostima vremena i mjesta. Škola u tom

kontekstu, osim što biva shvaćena kao ustanova koja pridonosi sazrijevanju intelektualnih sposobnosti učenika, dovodi u dodir s kulturnom baštinom koju su stekle prošle generacije, promiče osjećaj vrijednosti, priprema za profesionalni život, pridonosi stvaranju prijateljskoga odnosa među učenicima različitoga karaktera i društvenoga stanja (usp. GE 5), ona pomaže roditeljima, prvim odgojiteljima svoje djece, osigurati odgoj djece usklađen s njihovim moralnim i vjerskim načelima (usp. GE 7). U tom smislu, kao ustanova koja ima zadaću brinuti se o cjelovitu razvoju učenika, uvodeći ih u kulturu i osposobljavajući ih za život, nužno uključujući uvažavanje, ali i promicanje duhovnoga razvoja osobe (Filipović 2017, 134), škola pridonosi cjelovitu razvoju učenika posredstvom vjeronauka u školi koji, da bi polučio rezultat, zahtijeva uspostavljanje suradničke povezanosti škole i svih čimbenika koji sudjeluju u vjerskome odgoju djece i mladih. Pritom, kada obitelji i župne zajednice uspiju prijeći sa stava kontrole na stav suradnje prema školi, a učitelji prihvate tu suradnju, obrazovna i odgojna intervencija uspijeva napraviti kvalitetan skok, a sve na dobrobit mladih (Liccioli 2014).

Da je potonje spomenuta deklaracija o kršćanskome odgoju uistinu oslonac u poimanju identiteta vjeronauka u školi vidljivo je iz *Zakonika kanonskoga prava* (1983.), koji, elaborirajući ulogu škole koja je »roditeljima glavna pomoć u vršenju odgojiteljske dužnosti« (ZKP 1983, kan. 796), potiče kršćane da »povjere djecu onim školama u kojima je osigurana katolički odgoj« (ZKP 1983, kan. 798). Budući da je navedeni odgoj briga svih kršćana, vjernici se ujedno potiču da učine sve da u svjetovnom društvu zakoni koji uređuju odgoj i obrazovanje mladih osiguraju i njihov vjerski i ćudoredni odgoj u samim školama, podudarno sa savješću roditelja (ZKP 1983, kan. 799). Budući da je nemjerljiv utjecaj društveno-religijskog i kulturnog konteksta na identitet vjeronauka u školi i na sve čimbenike koji sudjeluju u njegovu provođenju, »zadaća je biskupske konferencije da izda opće odredbe o tom području djelatnosti, a dijecezanskog biskupa da njime upravlja i da bdije nad njim« (ZKP 1983, kan. 804 § 1).

Opći direktorij za katehezu (1997.), imajući u vidu tridesetogodišnju baštinu Drugoga vatikanskog koncila i poimanje evangelizacijskoga poslanja Crkve u novim okolnostima, te novi *Zakonik kanonskoga prava* i novoobjavljen *Katekizam Katoličke Crkve*, izrijeком progovara o vjeronauku u školi identitetski ga jasno određujući u odnosu na ostale oblike odgoja i rasta u vjeri, kao što su kršćanski obiteljski odgoj i kateheza.

Pritom se ističe da »ono što školskom vjeronauku daje njegovo posebno obilježje jest činjenica da je pozvan prodrijeti na područje kulture i imati veze s ostalim ljudskim znanjima (ODK 1997, 73), na temelju čega pomaže učenicima vjernicima da bolje shvate kršćansku poruku s obzirom na temeljna egzistencijalna pitanja i s obzirom na stajališta o životu koja su najprisutnija u kulturi te na određene moralne poteškoće s kojima se čovječanstvo suočava danas (ODK 1997, 75). Vodeći računa o školskome okruženju, podložnom trajnim promjenama te različitim modelima vjeronauka u školi, vjeronauk u školi ne promatra se izolirano u odnosu na sveobuhvatnu službu kršćanskoga odgoja u vjeri, već u povezanosti sa svim dionicima uključenima u navedenu službu, zbog čega će u poimanju njegova identiteta svaka partikularna Crkva dati vlastite smjernice, potičući djelatnosti koje se razlikuju i upotpunjuju (Šalković 2013, 153).

Direktorij za katehezu (2020.), imajući pred sobom kulturne promjene u suvremenome svijetu, proces globalizacije i digitalnu kulturu te nova usmjerenja Biskupske sinode i crkvenoga učiteljstva na čelu s papom Franjom (1936. – 2025.), daje usmjerenja za pastoralnu i misijsku preobrazbu Crkve prema perspektivi evandeoskoga navještaja (Mohorić i Llanos 2021, 18). U tom smislu, razmatrajući ulogu vjeronauka u školi u misijskoj preobrazbi Crkve, možemo uočiti određene nove *impute*, koji, iako na tragu dosadašnjeg učiteljstva Crkve, šire obzorja u razumijevanju njegova značenja i važnosti. Ukazujući na konkretna obilježja suvremenoga vremena »kada se stavovi lako zaoštavaju i prerastaju u nasilne ideološke sukobe« (DK 2020, 315), kao i potrebnu otvorenost »novim religijskim pokretima kršćanskog porijekla i evandeoskog nadahnuća koji su se pojavili u novije vrijeme« (DK 2020, 317), jasno se ukazuje na ozbiljnost trenutka pred kojima se nalazi vjeronauk u školi. U tom smislu ne iznenađuje opetovano isticanje da poučavanje vjeronauka u školi nužno treba pokazati jednaku potrebu za sustavnošću i strogoćom kao i ostali predmeti jer je upravo na tom području improvizacija štetna i treba ju odbaciti (DK 2020, 315). Koliko god se potreba za dijaloškim i ekumenskim usmjerenjem vjeronauka u školi naglašavala u *Direktoriju za katehezu* (2020.), ona postaje sve većim izazovom ne samo za samo za Crkvu i za vjeronauk u školi, koji teže razumijevanju drugoga, različitijega, ranjivijega, potlačenijega, nego i za samu školu jer je poučavanje vjeronauka u školi u službi služenja čovjeku i, samim time, dragocjen doprinos obrazovnom projektu škole (DK 2020, 314).

3.2. Crkveni dokumenti na partikularnoj razini

Iako crkveno učiteljstvo u prvom redu sadrži službeni nauk Crkve koji valja obdržavati, ono podrazumijeva i zauzetost, pomoć i brigu Crkve da ona u svakom trenutku i u svakom dijelu Božjega naroda koji sudjeluje u zajedništvu vjere i sakramenata sa svojim biskupom zaređenim u apostolskom nasljedstvu, bude ukorijenjena u raznolikost kulturnih, društvenih i ljudskih područja (KKC 1992, 835). Na taj način i crkveni dokumenti zahtijevaju pomno razumijevanje, implementaciju u život partikularne Crkve uz potrebno davanje vlastitosti koje su karakteristične za društveno-kulturno i religijsko ozračje pojedine partikularne Crkve.

S obzirom na vjeronauk u školi, promatrajući ga u hrvatskome suvremenom kontekstu, napose nakon devedesetih godina 20. stoljeća, zanimljivo je promatrati njegov identitet, prilagodbu suvremenim obrazovnim politikama i zaživljenost univerzalne Crkve u partikularnoj Crkvi, koja ujedno održava univerzalnu Crkvu i znak je Krista ondje gdje živi i djeluje.

Imajući pred sobom smjernice Drugoga vatikanskog koncila sadržane u deklaracijama, dokumentima i direktorijima, Crkva u Hrvatskoj suočila se s potrebom izdavanja smjernica o obnovi religioznoga odgoja i kateheze sa svrhom što autentičnijega i uspješnijega naviještanja evanđelja i odgajanja u vjeri u aktualnom vremenu i na hrvatskim prostorima gdje živi i djeluje Crkva (RNE 1983, Uvodna riječ). S pogledom u budućnost te pronalazeći nove prostore za vršenje svoga evangelizacijskog poslanja, Crkva u Hrvatskoj se s demokratskim promjenama susrela i s mogućnošću ponovnoga uvođenja vjeronauka u škole, što je iziskivalo i oblikovanje njegova novog identiteta jer je vjeronauk u školi bio skoro pedeset godina uklonjen iz školskoga sustava.

Poruku hrvatskih biskupa o vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici (1991.) možemo, u tom smislu, s pravom smatrati prvijencem u poimanju identiteta vjeronauka u školi jer sadrži temelje za poimanje naravi vjeronauka u školi u odnosu na ostale oblike odgoja u vjeri. Crkva u Hrvatskoj, oslonjena na iskustvo i praksu većine europskih zemalja, odlučila se za konfesionalni oblik vjeronauka u školi, čije je uvođenje višestruko utemeljeno: teološko-crkveno, pedagoški, povijesno-kulturno, društveno-kulturno i pravno (Razum 2008, 203). S obzirom na određena pitanja, nedoumice, pa čak i bojazni vezane uz ponovno uvođenje vjeronauka u školi, napose s obzirom na neargumentirano pojavljivanje pitanja glede mogućeg 'slabljenja' identiteta ostalih oblika odgoja u vjeri, napose

župne kateheze, hrvatski biskupi ukazuju na to da se školski vjeronauk i župna kateheza međusobno ne isključuju, nego se međusobno nadopunjuju. Dok je glavna svrha vjeronauka u školi sustavno i što cjelovitije upoznavanje vjere u svim njezinim vidovima, glavna je svrha župne kateheze što cjelovitije i što dublje uvođenje u osobno iskustvo vjere (Poruka 1991, 2). Dajući ujedno smjernice koje se odnose na planove i programe vjeronauka u školi, vjeronaučne udžbenike i druga pomagala te na potrebnu stručnu osposobljenost vjeroučitelja, u navedenoj se *Poruci* svi članovi Crkve potiču pridonijeti promicanju i očuvanju njegova identiteta i sustavnoga razvoja (Poruka 1991, 2), što posebno dolazi do izražaja u dokumentima Drugoga vatikanskog koncila (GS 43 § 4, LG 33 § 2, AG 5).

Zahvaljujući potpisivanju *Ugovora između Svete Stolice i Republike Hrvatske o suradnji na području odgoja i kulture* (1996.), vjeronauk u školi zadobiva čvrstoću u pozicioniranju pred ostalim nastavnim predmetima u školi, ali i u hrvatskome društvu. On postaje obvezatan predmet za one učenike koji su ga izabrali, a izvodi se pod istim uvjetima pod kojim se izvodi nastava ostalih obveznih predmeta (Ugovor 1996, čl. 1 §1). Budući da je vjeronauk u školi identitetski omeđen mnogovrsnim čimbenicima koji ga određuju, Ugovor jasno definira i identitet vjeroučitelja (Ugovor 1996, čl. 3), programe i sadržaje nastave katoličkoga vjeronauka u školama te udžbenike i didaktičku građu (Ugovor 1996, čl. 6).

Nakon ponovnoga uvođenja vjeronauka u škole i protoka višegodišnjega vremena tijekom kojega je bilo moguće sagledati različite čimbenike koji pridonose izgradnji identiteta vjeronauka u školi, u *Planu i programu katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi* (1998.) možemo uočiti širenje vidika s obzirom na postojanje vjeronauka u školi. Dok smo u počecima njegova ponovnoga uvođenja u školski sustav bili usredotočeni na njegovo ime i značenje, na razloge njegova uvođenja u školu te na čimbenike njegova utemeljenja, pozornost se s vremenom usredotočuje na njegovo jasno određeno poslanje, s obzirom na promjene na svim područjima čovjekova života i djelovanja, a što se posljedično odražava i na promjenu odgojno-obrazovne paradigme. Stoga se vjeronauk u školi poima kao sustavno i što cjelovitije, dijaloški i ekumenski vrlo otvoreno, upoznavanje katoličke vjere u svim njezinim bitnim dimenzijama. To znači da učenicima vjeronauk u školi treba omogućiti sustavno i što cjelovitije poznavanje katoličke vjere u njezinu učenju, u njezinu slavljenju, u njezinu životnom ostvarivanju te u različitim vidovima življenja vjerničkoga zajedništva (Hrvatska biskupska konferencija 1998, 6).

S odmakom vremena i osluškajući potrebe suvremenoga čovjeka, vjeronauk u školi nastoji pomoći učenicima da posredstvom evanđelja odgovore na pitanja o smislu života te, putem ispravne slike koju pruža o Bogu i čovjeku, omogućiti da djeca i mladi jasno uoče neka kriva božanstva i pseudoreligije te da prema svemu steknu osobni kritički stav (Hrvatska biskupska konferencija 2000, 2). Trajna provjera identiteta vjeronauka u školi te njegovo povremeno širenje i usavršavanje, omogućili su da je vjeronauk u školi našao svoje prirodno i nezaobilazno mjesto u cjelini školskog odgojno-obrazovnog sustava, svojim je sadržajima i ciljevima ucijepljen u pluralnu školu i daje nepobitan prilog cjelovitu odgoju djece i mladeži u školi (Hrvatska biskupska konferencija 2003). Crkva vjeronaukom u školi ujedno pokazuje svoje poslanje u društvu s obzirom na pitanja navještaja vjere i odgoja za vrednote. Na taj način gradi dobre temelje za cjelokupan i sustavan odgoj i obrazovanje u školi te poziva i ostale dionike toga procesa na sudjelovanje u izgradnji solidnih temelja vjerskoga odgoja i obrazovanja djece i mladih (Izjave i odluke Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije 2022, 48).

Zaključak

U ovome smo radu, imajući pred sobom vjeronauk u školi – »istiniski laboratorij kulture i čovječanstva« (Benedetto XVI, 2009), tražili ishodišta njegova identiteta u crkvenim dokumentima na razini univerzalne i partikularne Crkve. Budući da su crkveni dokumenti pravna i sadržajna uporišta za život i djelovanje Crkve u konkretnom vremenu te poticaj za njihovu prilagodbu i zaživljenost u određenom kontekstu, Crkva posredstvom različitih oblika i načina nastoji propovijedati evanđelje svim narodima (ZKP, kan. 747 §1). U tom smislu i vjeronauk u školi, prilagođavajući se zahtjevima suvremenog vremena, osluškuje smjernice Crkve i, izgrađujući trajno svoj identitet, nastoji ispuniti svoje poslanje u svijetu.

Na tragu dokumenata univerzalne Crkve imali smo priliku uočiti da vjeronauk u školi ima svoje mjesto i identitetsko uporište. Budući da Crkva ima zadatak pomoći roditeljima, prvim odgojiteljima svoje djece, osigurati odgoj djece usklađen s njihovim moralnim i vjerskim načelima, vjeronauk u školi svojevrsan je odgovor u potrebi pomoći roditeljima. S obzirom na ubrzane promjene u svijetu koje se odražavaju i na odgojno-obrazovnu paradigmu, Crkva poziva da vjeronauk u školi pridonosi cjelovitu razvoju učenika, što pak zahtijeva uspostavljanje suradničke po-

vezanosti škole i svih čimbenika koji sudjeluju u vjerskome odgoju djece i mladih, navlastito obitelji i župne zajednice. Ta širina Crkve, njezina otvorenost svijetu (*ad extra*), a ne zatvorenost prema očuvanju crkvenoga nauka (*ad intra*), pokazatelj je brige Crkve za suvremenoga čovjeka koji živi u svijetu i koji je, čitajući znakove vremena, pozvan biti kvasac u društvu. Zato i Crkva posredstvom vjeronauka u školi nastoji promicati dijalog Crkve i društva, potaknuti na svjedočanstvo kršćanskoga života, trudeći se trajno provoditi integraciju vjere u suvremenu društvenu stvarnost te integraciju suvremene društvene stvarnosti u vlastitu vjeru i vjeru učenika (Šimunović 2017, 92).

Imajući pred sobom crkvene dokumente na razini partikularne Crkve, imali smo priliku uočiti, s obzirom na govor o vjeronauku u školi, implementaciju pravnih i sadržajnih poticaja univerzalne Crkve u život partikularne Crkve uz, dakako, potrebno davanje vlastitosti koje su karakteristične za društveno-kulturno i religijsko ozračje mjesne Crkve u Hrvatskoj. Redovite poruke koje se objavljuju na početku svake školske godine, oslonjene na poticaje Dikasterija za kulturu i obrazovanje i Papinskoga vijeća za promicanje nove evangelizacije, ne predstavljaju samo protokolarni vid pastirske službe biskupâ u Hrvatskoj nego brigu oko naučiteljske službe u Crkvi i težnju prema oblikovanju po liku sveopće Crkve (KKC 1994, 833). Ujedno pojedini dokumenti te niz stručnih skupova namijenjenih stručnom usavršavanju vjeroučitelja pokazuju trajnu brigu oko vjeronauka u školi u partikularnim Crkvama kako bi vjeronauk tumačio, u duhu kršćanske poruke i tradicije, temeljne vrijednosti hrvatske kulture i civilizacije kao što su ljudska prava, sloboda, autonomija i dostojanstvo osobe, što je zajedničko svim današnjim europskim narodima i zemljama (Hrvatska biskupska konferencija 2000, 3).

Budući da je identitet promjenjiva stvarnost koju je nemoguće obuhvatiti i zatvoriti, i identitet vjeronauka u školi nije jednom zauvijek određen i zaključen, ali uz sigurno utemeljenje u dokumentima crkvenoga učiteljstva na univerzalnoj i partikularnoj razini ima zajamčenu poziciju u crkvenoj i društvenoj stvarnosti. No, dakako, to nije dovoljno, već se od svih vjernika, živih udova Crkve (1 Kor 12,27), zahtijeva da provode u djelo idejnu i sadržajnu misao o vjeronauku u školi te na taj način čuvaju i šire blagotvornu prisutnost Crkve u suvremenome svijetu, napose među djecom i mladima (GE, Zaključak).

Popis literature

- Biblija. ⁵2019. Prijevod: Stari zavjet (osim Petoknjižja i Psalama); na temelju rukopisa Antuna Sovića; Petoknjižje: Silvije Grubišić; Psalmi: Filibert Gas; Novi zavjet: Bonaventura Duda i Jerko Fućak. Glavni urednici: Jure Kaštelan i Bonaventura Duda. Urednici: Josip Tabak i Jerko Fućak. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Ančić, Nediljko Ante. 2007. Tumačenje znakova vremena – zaboravljena zadaća Crkve? *Crkva u svijetu* 42/2: 200-225.
- Barudžija, Gordana. 2023. Korelacija katoličkoga vjeronauka s nastavnim predmetima i međupredmetnim temama u kurikulumima za osnovne škole i gimnazije. *Bogoslovska smotra* 93/1: 119-143.
- Benedetto XVI. 2009. Discorso del Santo Padre Benedetto XVI ai partecipanti all'incontro degli insegnanti di religione cattolica (25. IV. 2009.). U: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2009/april/documents/hf_ben-xvi_spe_20090425_insegnanti-religione.html (pristupljeno 19. VI. 2025.).
- Biondić, Ivan. 1994. *Raspuća hrvatskog učiteljstva (od sekularizma do boljševizma)*. Zagreb: Hrvatska akademija odgojnih znanosti.
- RNE = Biskupi Jugoslavije. 1983. *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Cifrić, Ivan i Krunoslav Nikodem. 2006. Socijalni identitet u Hrvatskoj. Koncept i dimenzije socijalnog identiteta. *Socijalna ekologija* 15/3: 173-202.
- Drugi vatikanski koncil LG. ⁷2008. Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi (21. XI. 1964.). U: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Drugi vatikanski koncil GE. ⁷2008. Gravissimum educationis. Deklaracija o kršćanskom odgoju (28. X. 1965.). U: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Drugi vatikanski koncil AG. ⁷2008. Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve (7. XII. 1965.). U: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Drugi vatikanski koncil GS. ⁷2008. Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (7. XII. 1965.). U: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Filipović, Ana Thea. 2004. Školski vjeronauk i župna zajednica – prema odnosu povjerenja i suradnje. *Kateheza* 26/3: 221-233.

- Filipović, Ana Thea. 2017. Vjeronauk i promicanje duhovnog razvoja učenika u ozračju novog interesa za duhovnost. *Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru* sv. 11, 127-142.
- Hoško, Franjo Emanuel. 1985. *Negdašnji hrvatski katekizmi*. Zagreb: KSC.
- Hrvatska biskupska konferencija. 1991. Poruka hrvatskih biskupa O vjerskom odgoju u školi i župnoj zajednici. U: *Glas Koncila*, 23. VI. 1991., 3-4.
- Hrvatska biskupska konferencija. 1998. *Plan i program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije – Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske.
- Hrvatska biskupska konferencija. 2000. Poruka hrvatskih biskupa O vjeronauku u školi i župnoj katehezi. U: Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*. Zagreb – Zadar: Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije – Hrvatski institut za liturgijski pastoral.
- Hrvatska biskupska konferencija. 2003. *Program katoličkoga vjeronauka u osnovnoj školi*. Zagreb: Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije.
- Zakon = Hrvatski sabor. 2024. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Pročišćeni tekst (1. I. 2024.). U: <https://www.zakon.hr/z/317/zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-skoli> (pristupljeno 14. V. 2025.).
- KKC = *Katekizam Katoličke Crkve*. 1994. Zagreb: Glas Koncila.
- Liccioli, Stefano. 2014. L'arte di educare secondo la "Gravissimum educationis" (2. VI. 2014.). U: <https://www.ilmantellodelagiustizia.it/articoli-del-mese-di-giugno/larte-di-educare-secondo-la-gravissimum-educationis> (pristupljeno 12. VI. 2025.).
- ODK = Kongregacija za kler. 1997. *Opći direktorij za katehezu*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Mandarić, Valentina. 2014. Odgoj (i obrazovanje) u zrcalu saborske baštine. U: Nikola Bižaca (ur.), *Recepcija Drugog vatikanskog sabora s posebnim osvrtom na Crkvu u Hrvata*. Zbornik radova XIX. međunarodnoga znanstvenog skupa, 187-210. Split: Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Mohorić, Marijana i Mario Oscar Llanos. 2021. *Novi direktorij za katehezu. Izazov katehezi i pastoralu danas*. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog simpozija. Zadar: Sveučilište u Zadru, Università Pontificia Salesiana i Nacionalni katehetski ured Hrvatske biskupske konferencije.

- Kurikulum = Ministarstvo znanosti i obrazovanja. 2019. Kurikulum nastavnog predmeta katolički vjeronauk za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj (29. I. 2019.). U: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_216.html (pristupljeno 12. V. 2025.).
- Pontificio Consiglio per la promozione della nuova evangelizzazione. 2020. *Direttorio per la catechesi*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Razum, Ružica. 2007. Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj. *Bogoslovska smotra* 77/4: 857-880.
- Razum, Ružica. 2008. *Vjeronauk između tradicije i znakova vremena. Suvremeni izazovi za religijskopedagošku i katehetsku teoriju i praksu*. Zagreb: Glas Koncila.
- Šalković, Josip. 2013. *Pravni elementi evangelizacijskog poslanja Crkve. Komentar III. knjige Zakonika*. Zagreb: Glas Koncila.
- Vranješ, Nikola. 2011. Identitet i djelovanje. Teološka razrada pitanja vjerskog identiteta i vjerničkog angažmana. *Filozofska istraživanja* 31/4: 765-774.
- Yannoulatos, Anastasios. 2001. Religijski doprinos razvijanju zajedničkih vrijednosti i građanskog društva: kako religijske zajednice mogu doprinosti izgradnji boljega društva. *Vrhbosnensia* 5/2: 251-262.
- ZKP = *Zakonik kanonskoga prava*. 1983. Zagreb: Glas Koncila.
- Zagrebačka nadbiskupija. 2022. *Izjave i odluke Druge sinode Zagrebačke nadbiskupije*. Zagreb: Glas Koncila.